

Клара Укачина

**АЛТАЙ
ТАБЫШКАКТАР**

АР-БҮТКЕН
ОНЫҢ КУУЛГАЗЫНДАРЫ

Түр-түр кийис,
Түрүлбес кийис.

(Жер)

— Эң ле семис не?

(Жер)

Барза, барза — учы жок,
Кессе, кессе — каны жок.

(Жер)

Кескенде — чыдажат,
Ооткондо — чыдажат,
Ончозы учун жакшызыла тилійт.

(Жер)

— Кезип те болбос,
Жарып та болбос. Ол не?

(Жер)

Кара энем “Жадаак” дийт,
Ак энем “Бараак” дийт.

(Жер ле кар)

Буды жерде,
Бажы теңериде.

(Туу)

Жер-теңери бүдөрдө,
Ач неме жок болгон.

(Теңериде бакана жок,
сууда бышкы жок,
кырда кур жок)

Ак уй өрө барды,
Көк уй тур калды.

(Булут ла теңери)

Бас-бас кийис,
Базылбас кийис.

(Булут)

Эки ириктин терези тең.

(Теңери ле жер)

Тас кебис ле түктү кебис.

(Теңери ле жер)

Түби де жок,
Учы да жок
Көк талай.

(Теңери)

Көрзөм, көрзөм — көс жетпес,
Бассам, бассам — бут жетпес.

(Теңери ле жер)

Теп-тегерик тегерик,
Тепши бажы сом алтын.

(Теңери ле күн)

Кырдын ары жанынан өрт чыгат.
(Күн чыкканы)

Түн болзо, көзин жумат,
Түш болзо, көзин ачат.

(Күн)

Алтын-сары ат барадат,
Ак-жарыкты ол жарыдат.

(Күн)

— Узакка не жүгүрүк?

(Күннин чогы)

Каарчагыма кан чачылды.
(Күнниг чогы)

Туудан тууга алтын учук,
Учы-бажына онын жетпес.
(Күнниг чогы)

Кыр ажыра кызыл түлкү ойлоды.
(Күн ашканы)

Кыр ажыра кызыл аяк чачып ийдим.
(Күн ашканы)

Бирүзи “Түш жакшы!” дийт,
Бирүзи “Түн жакшы!” дийт.
(Күн ле ай)

Түште мен иштейин,
Түнде сен иште.
(Күн ле ай)

Мөнгүн ат талайла мантады,
Буды онын сууланбады.
(Ай ла тенгери)

Күрентиде күмүш чөөчөй.
(Ай)

Айылдын үстинде алтын жүрек жадыры.
(Ай)

Айылдын жыртыгынан
Арык төө шыгалап туру.
(Ай)

Айылдын үстине
Ак куруттын жарымын кыстап койдым.
(Ай)

Тошто буланнын жаагы жадыры.
(Ай)

Тоштын үстинде казаннын жемтиги жадыры.
(Ай)

Боодой өбөгөн
Боочыны ажа берди.
(Ай ашканы)

Кырды ажыра томрак таштадым.
(Ай ашканы)

Эжик алдында бир кайын:
Он беш будагы өрө көдүрилген,
Он беш будагы төмөн бөкөйгөн.
(Жаңырган ла эскирген
айдын күндери)

Түмен койым жүре берди,
Түнзүк кучам артып калды.
(Жылдыстар ла
ай)

Мун сары койлорло
Жаңыс сары кой жүрет.
(Жылдыстар ла
ай)

Алтын ээр кажыла,
Токым термезиле,
Болчок кара бууралу,
Тоолоп болбос торбокту,
Ээлеп болбос энкендү.
(Ай, күн, түн, жылдыстар,
тенери)

Мун кой кабырган
Мунулдай өбөгөн туру.
(Жылдыстар ла ай)

Мун кой сала берди,
Мунулдай апшыйак туруп калды.
(Жылдыстар ла ай)

Бир мынчачак немечек
Ыраак жерде суркурайт.
(Жылдыс)

Тошто буудай төгүлип калтыр.
(Жылдыстар)

Тоштын үстинде чарак төгүлип калтыр.
(Жылдыстар)

Жиги жок торко,
Тизүзи жок жинжи.
(Тенери ле жылдыстар)

Түнде төгүлип калган аш жадат,
Эртен тура көрүп ийзен —
Эш неме жок.
(Жылдыстар)

Тутса — тудулбас,
Көрзө — көрүнбес,
Соксо — согулбас
Кожончы уул.

(Салкын)

Көрүнбейт, тудулбайт,
Je табыжы угулат.

(Салкын)

Тенгеринин уулы — Тенек-Бөкө.

(Салкын)

Тенгеринин уулы —
Тенек-Бөкө,
Бистин — Чет-Бөкө.

(Салкын ла айыл)

Тенгеринин уулы —
Тенек-Бөкө,
Jердин уулы —
Темдү-Бөкө.

(Салкын ла чакы)

Кааннаг-бийденг элчи келди,
Камык албаты мургүй берди.
(Салкын ла агаштар)

Ичкертиненг бичик келди,
Улус ончозы мургүп туру.
(Салкын ла агаштар)

Jерденг чыкса — тенгериге једер,
Тенгериденг түшсе — јерге кирер.
(Туман)

Табыр-тубыр табышту,
Тайга ажып, једе конды.
(Јагмыр)

Сенде, менде,
Селемер тууда.
(Тыныш ла туман)

Көк букам огырат,
Көп калыкка угулат.
(Күкүрт)

Алтын тайагы жалт этти,
Алтай-жер силкине берди.
(**Жалкын ла**
күкүрт)

Ани жаан кезер уул.
(**Күкүрт**)

Jeерен уйым желдеп келт,
Jeерен букам бустап келт.
(**Күкүрттин булуды, күкүрт**)

Кара айгыр киштеп келт,
Jeерен бее желип келт.
(**Кара булут, жалкын**)

Тенгериден түш келди,
Темир чилеп сайылды.
(**Солонгы**)

Кыр ажыра
Колонг тартып койгон туру.
(**Солонгы**)

Индү колонг,
Илө тууны орой тартат.
(**Солонгы**)

Монголдон келген боро учук,
Кыдаттан келген кызыл учук.
(**Солонгы**)

Көк буканын мүүзи
Көк тенгериге тийип турат.
(**Ыш**)

Айга-күнге көрүнбес
Ак армакчы чөйилди.
(**Тенгериде кардын жолы**)

Учканда — унчукпайт,
Жатканда — унчукпайт,
Илөр тушта кожондойт.
(**Кар кайылганы**)

Соок түшкежин — учуп түжер,
Жылу келгежин — урулып түжер.
(**Кар ла жаңмыр**)

Жадып, жадып алала,
Суу жаар ууланды.
(**Кар кайылганы**)

Аркада ак бөрүктү өбөгөн отуры.
(Карлу төгөш)

Көлөткөзи жок кара бее.
(Оро)

Ак торко жоголды,
Ногон торко жайылды.
(Кар кайылганы, көк
чыкканы)

Колы жок, малтазы жок,
Коо жараш күр тудат.
(Соок)

Колго тудулбас,
Көскө көрүнбес.
(Кей)

Көрзө, көрзө — көрүнбес,
Тутса, тутса — тудулбас.
(Кей)

Желип, желип барадала,
Жерге кирип, табылбай калды.
(Жиргилжин)

Желип, желип, жерге кирди,
Чаап, чаап, чатка чыкты.
(Жиргилжин)

Кара бука желип келди,
Калык-жонды женип чыкты.
(Түн)

Коотыдан тон жүрек келди,
Ончо улусты жыгып салды.
(Түн)

Айланбастын түбинен
Ак эчки мантап келди.
(Таң)

Боодо буудан эттирдим,
Боодо кылга жүгүрдим.
Эжеме буудан эттирдим,
Эки кылга жүгүрдим.
(Таң ла түн)

Кызыл-жеерен ат мантады,
Карарган жолы артып калды.
(Ирт)

Сары айгырдын сидиги
Јети жылга жылыйбады.
(Ирттин орды)

Кызыл элик јаткан
јерден өлөн чыкпас.
(Ирттин орды)

Јеерен тепкен јерден
Јетен жылга өлөн чыкпас.
(Ирттин орды)

Көрзөн — көрүнбес,
Кыйгырман — өткөнип турар.
(Јаңылга)

Саста јелбер чачту балдар отуры.
(Састын төңөзөктөри)

Адамнын кара армакчызын түрүп
болбодым.
(Јол)

Турзам — тенгериге једерим,
Онын учун турбай јадым.
(Јол)

Јатса — өлөннөн јабыс,
Тургузып ийзе — тенгериге једер.
(Јол)

Тыйрык-мыйрык,
Тыдран, тактак.
(Јер)

Таманымнан ол качып,
Ташка-тууга чыгат.
Ташка-тууга мен чыксам,
Телекейди айланат.
(Јолдор)

Төмөртинен
Төрт таманду куш келди.
(Јылдын төрт
өйи)

Орчыланды айланып,
Он эки сабарлу куш келди.
(Јыл ла айлар)

Былтыр барган кара тай
Быжыл ойто једип келди.
(Јыл жаңырганы)

Былыр барган боро бее
Быжыл келип, суу ичти.
(**Жас келгени**)

Ары барган ак байтал
Айланып келип, киштеди.
(**Кыш барган,
ойто келген**)

Төрт баатыр күрежет,
Бирүзи де жеңип болбойт.
(**Кыш, жас, жай,
күс**)

Бирүзи “Жылу керек” дийт,
Бирүзи “Соок керек” дийт.
(**Жай ла кыш**)

Бир мөш он эки будакту,
Будак сайын одус кузукту.
(**12 ай, бир ай 30 күндү**)

Бир тытта 12 будак,
Кажы ла будакта 30 чочогой,
Кажы ла чочогой 7 эмилдү.
(**12 ай, айда 30 күн, недеде
7 күн**)

Тарлан бука таш бусты,
Жерлен бука жер бусты.
(**Агын суу**)

Тудуп болбос кара јорго.
(**Агын суу**)

Эбирилчик-мерилчик,
Ичеге-мөһн.
(**Суак**)

— Неден не семис?
(**Жер-эне семис**)

— Неден не тату?
(**Суу тату**)

Эки карындаш көрүжет,
Бой-бойына јуукташпайт.
(**Суунын эки јарады**)

Бирүзи “Јүгүрелик” дийт,
Бирүзи “Јадалык” дийт.
(**Суу ла таш**)

Бирүзи айдат: “Кожо баралык”,
Бирүзи айдат: “Кожо жадалык”.
(Суу ла таш)

Акса-акса — түгенбес,
Жатса-жатса — чылабас.
(Суу ла таш)

Соок түшсе — када берер,
Жылу келзе — ага берер.
(Тош ло суу)

Бирүзи өлзө — бирүзи тирилер,
Бирүзи тирилзе — бирүзи өлөр.
(Тош ло суу)

Калтыр-култыр көчүп барат,
Кара жорго бош барат.
(Суула тош акканы)

Шыңгырап барып жадала,
Шил алдына жажынат.
(Тош алдында
суу)

Суу кечире күскү жадыры.
(Тош)

Жап ла жаңы тон,
Эдегинде кара жыртыкту.
(Суалгыш)

Талайбыла ол келет,
Жарат орто жайылат.
(Талайда толку)

Жыбарты өрө
Жыртак уул келет.
(Балык)

Бойы тулку,
Кемик сөөктү,
Кеден тонду.
(Балык)

Суудан чыкса — өлө берер,
Сууга кирзе — тындана берер.
(Балык)

Куйругы жуулу,
Терези жылу,
Сууга кирзе — тириле берер,
Суудан чыкса — өлө берер.
(Балык)

Турлудан келген малымнын
Төрт таманында туйгак жок,
Турган бойында тук жок.
(Балык)

Тулку бойында туйгак жок,
Турлузында одор жок.
(Балык ла суу)

Канады бар да болзо,
Учпай жат,
Буды жок то болзо,
Једижип болбозын.
(Балык)

Ілөт — өрө алат,
Төрбөт — төмөн барат.
(Балык)

Тенгеринин уулы — тегечи,
Ортолыктын уулы — ойынчы.
(Кармак ла
балык)

ӨЗҮМДЕР

Јалбыраар чуунын ичинде
Јаш бала табынча јаанайт.
(Арен)

Энези — јер,
Адазы — күн.
(Ізүм)

Јажына јажыл өнгин
Јангыртпай турат.
(Мөш эмезе
карагај)

Адазы — Бай-Сагал,
Энези — Эчкичек,
Уулы — Ујыран,
Кызы — Кыјыран.
(Мөштин бүри,
тобогозы, сайы,
эмили)

Адам — Байзол,
Энем — Бөжүлүк,
Кызым — Кыдырман,
Уулым — Удурман.

(Ол ок)

Адазы — Адраш,
Энези — Эдреш,
Уулы — Удраш,
Кызы — Кыдраш.

(Ол ок)

Бир бала жүгүрип келди:
— Адам дезде — Бай-Сагал,
Энем дезде — Уй жиилек,
Кызы дезде — Кыдырман,
Уулы дезде — Удурман — деди.

(Ол ок)

Агаштын бажында
Тогузон тогус кат тонду
Көк бука отуры.

(Тобого)

Төрт бөөрөктү көк бука.
(Мөштин будагында төрт тобого)

Көк буканын жүреги жүс болтыр.
(Кузук)

Жүс бөрүктү кодыр уул
Жалан конгыр жылкылу,
Жап-жараш балдарлу.
(Тобого ло кузук)

Кодыр уул
Жалан конгыр жылкылу,
Жап-жараш балдарлу,
Чоокыр уул айбычылу.
(Тобого, кузук, эмил, тарал)

Жалан конгыр Морутай,
Жалкын чаккан Копутай.
(Тобого)

Кара кайырчакты ачала,
Амтандузын алып јидим.
(Тобого, кузук, эмил)

Жолдын кырында ак кийимдү балдар
отуры.

(Кайындар)

Түнге-түшке татабас
Таталөктинг терези.

(Тос)

Таталјикенинг терезин
Таштап та ийзен — тат јибес.

(Тос)

Жерден чыккан кайыш бөкө.

(Тыт)

Бы-бы, бытызын,
Мынан ары катузын,
Ашкар-кошкор мўүзи
Айдары јок адырман.

(Агаштын чобразы ла будагы)

Аркада кодырлу ат туру.

(Тыттын
сагызы)

Жакшы уулдын сөөли көп.

(Тыттын
сагызы)

Кырдын ары јанында
Кызыл эт илип койтыр.

(Кызылгат)

Кырда кем де
чий эт илип койтыр.

(Кызылгат)

Качарына кан урала,
Кара талга бууладым.
Бөлкөнчөккө кан урала,
Бөкөн талга бууладым.

(Кызылгат)

Чакыда эт тилип койтыр.

(Кызылгат)

Ортолыктын улузы — ойынчы,
Текпенектинг улузы — тегечи.

(Комыргай ла тегенек)

Арканы өрө өрт күйет.

(Кандык)

Жажыл өлөң чыккалакта,
Кобы ичи кызыл өрт.
(Кандык)

Ай каанның уулы
Алтын саксай бөрүктү.
Күн каанның уулы
Күмүш саксай бөрүктү.
(Саргай ла
кандык)

Каан уулы — кан саксай бөрүктү,
Күн уулы — күн саксай бөрүктү.
(Саргай ла кандыктын
чечеги)

Каан уулы — кара соксок бөрүктү,
Бий уулы — бийик соксок бөрүктү.
(Кандык ла
саргай)

Алтан кат кышту,
Алтындый сары.
(Саргай)

Адамның алтын чөбчөйин
Төр очокто күлге көмдим.
(Саргай)

Бирүзи учат,
Бирүзи ичет,
Бирүзи өзөт.
(Жааш, жер, өлөң)

Кара кайырчак ачылды,
Көк торко жайылды.
(Көк чыкканы)

Жас келерде,
Жажыл торко кебис жайылды.
(Көк)

Өлөңдө кызыл чымалылар жүрү.
(Кой жиилек)

Тогус кат торко тонду
Торлоон сары эмеген.
(Жерлик согоно)

Сензелейдин кырында
Тогус кат торко оронгон
Торлоон сары эмегеннин
уулы журтайт.
(Согоно)

Тогус кат торко тонду
Мен тонуп тургамда,
Изөктө жылангаш эмеген
Канайып жады не?
(**Жерлик согоно ло көгөзин**)

Тогус кат торко тонду
Мен тонуп жадарымда,
Көл жакада жерлү
Көгүтей өбөгөн канайдат не?
(**С о г о н о л о**
көгөзин)

Меесте ак өдүктү
улустар отуры.
(**Маңыр**)

Меесте — ак өдүктү уулдар,
Аркада — кызыл өдүктү кыстар.
(**М а н ы р л а**
көжнө)

Саста шалданг уул журтайт.
(**Көгөзин**)

Бөлөмнин бөрки жаан,
Бајамнын бажы жаан.
(**Көжнө лө балтырган**)

Кырда майчык-майчык
өдүктү кыстар тургулайт.
(**Көжнө**)

Кырланды кызыл булгайры өдүктү
балдар ойноп жүрү.
(**Көжнө**)

Жетен жети кат тонду
Мен соокко тоңорымда,
Кызыл булгайры өдүктү
Ол не болот не?
(**Согоно ло көжнө**)

Изүп жат ак кар,
Арүп ийзе — уча берер.
(**Быркырууш чечек**)

Ак тоголок өзөлө,
Ак салкынла биригеле,
Ары болуп экинделе берт.
(**Б ы р к ы р у у ш**)

чечек)

Бойында тын жок,
Кижини чагып ийет.

(Чалкан)

Бойында тын жок бойдонг уул,
Же кижини борбойто чагар.

(Чалкан)

ЖЕРДИНГ ЖҮЗҮН-ЖҮҮР АНГ- КУШТАРЫ, КУРТ-КОНГЫЗЫ

Кыш ортозында
Түн ортозы жетти деп,
Кандый анг анданат,
Катап ойто уйуктайт?

(Айу)

Шибееде — ширдектү.

(Айу)

Сөнгүскөндү туу айланат,
Солун табыш чыгарат.

(Айу огырганы)

Одыракта от күйет,
Орыска байдын ийди үрет.

(Бөрүнинг көзи түндө)

Одыракта ийт үрет,
Обоолуда от күйет.

(Бөрүнинг көзи
түндө)

Ботым-ботым базытту,
Боро торко тонду.

(Шүлүзин)

Арказы ала-чоокыр,
Ортозы өлө-чоокыр.

(Шүлүзин)

Как төнгөштө уйалу,
Каанда-бийде тергелү.

(Шүлүзин)

Беш төнгөштө уйалу,
Бийде-каанда тергелү.
(Шүлүзин)

Жыбарлуны өрө
Жыртык эмеген келип жат.
(Жаскы түлкү)

Чүмдү жараш куйрукту,
Чүп-чүнкүрек чырайлу.
(Түлкү)

Адамнын кара айгырын
тудуп болбодым.
(Кара түлкү)

Адамнын сары билүзин
суу дөөн ычкынып ийдим.
(Камду)

Кеен тонду төмөн барды,
Кеден тонду өрө барды.
(Камду ла балык)

Ары барган кара чат,
Бери баскан кара чат,
Талду айрынын суузын
Талдап ичкен кара чат.
(Камду)

Жалбак ташта жадынду,
Улу кижиде сагышту.
(Албаа)

Жердин алдында неме түнкүлдейт.
(Тарбаган)

Жердин алдында
Жуулу токтоп жадыры.
(Борсык)

Жер казаачы түнгүк уул,
Эки көзи сыкык уул.
(Какай)

Көк теңерини көрүп болбос
түнгүк уул.
(Какай)

Сыргактын бажында
Сыдыр темичи отуры.
(Тийин)

Кырга чыкса, кыйбадак,
Төрт таманы тайбадак.
(Тийин)

Акжулда агаш айылду.
(Тийин)

Желбер чачту жеткер уул.
(Арслан)

Торым кайа торсыкту,
Торко жибек өзөктү.
(Туу текези)

Сур адымды минип болбодым,
Суу камчымды тудуп болбодым.
(Сыгын ла жылан)

Тас тонду суудан болды,
Тас тонду тайгадан болды.
(Балык ла кочкор)

Арканы төмөн жыламашту
балдар жүгүрди.
(Чааптар)

Ак таалама канжаланган
уул чаап отуры.
(Эликтин куйругу)

Агама тон эттим,
Артканын ак эттим.
Жестеме тон эттим,
Жетпезине ак эттим.
(Эликтин куйругу)

Чек, чек базытту,
Чекпен сары өдүктү.
(Элик)

Көлзөңгннн бажы көл кара.
(Агастын куйругу)

Узун агаштын учы күйүк.
(Агастын куйругу)

Ай удурa — ак,
Күн удурa — көк.

(Агас)

Кыш келерде — кышка түнгей,
Жай келерде — жайга түнгей.

(Койон)

Соп-содон Содокой уул.

(Койон)

Төөгө баштаткан,
Кускун кондырган,
Шүлүзин кыстанган
Бир уул барып жат.

(Койон)

Калбак жетпес каным бар,
Эдрек жетпес терем бар.

(Койон)

Кырды төмөн жыгылап түжет,
Кырды өрө мантап чыгат.

(Койон)

Таптан уул тал кезип жат.

(Койон)

Тал бажында курсакту,
Жар алдында ойынду.

(Ол ок)

Тошты өрө
Толотой өбөгөн барадыры.

(Койон)

Жалбак таштап, жака бербей,
Ай кулактап, ажа бербей.

(Койон ло түлкү)

Сүп-сүүри сүттий ак болтыр,
Соп-содон солжыраш ак болтыр.

(Агас ла койон)

Содон, содон “сойт” эдет,
Кедес, кедес “кейт” эдет,
Бир көрзө, отурат,
Бирде дезе “чыт” эдет.

(Өркө)

Кула тайыс култус этти,
Куйругынын бажы сырас этти.

(Гркө)

Кара килин тонду,
Жер алдында өргөөлү.
(Кара момон)

Учар куш эмезим,
Же түнде учуп жүредим.
(Жарганат)

Мен эмес болзом,
Жар жемирилер эди.
(Жарганат)

Сүмече бойы,
Сүм талай үндү.
(Күүк)

Суу-талай үндү
жүрөкчө уул.
(Күүк)

Бир уул барала,
Бир өдүги жок келген.
(Күүктинг бир буды кара, бир
буды — кызыл)

Эргекче бойлу,
Аңүр-конгыр үндү.
Сүзен-кара бойлу,
Сүм талай үндү.
(Адару ла күүк)

Күн алдыла өткөн жигит,
Күмүш чураназын тарткан жигит.
(Турналар)

Тизилижип барды,
Тискин тартып жанды.
(Күскиде барган ла жаскыда
ойто келген турналар)

Кырдын ары жанынан
Кожон угулып туру.
(Турналардын үнденгени)

Кырдын ары жанынан
Кыйгылу жуу келип жат.
(Турналардын
кыйгызы)

Бөктөргөлү бөкчөк уул,
Эки буды узун уул.
(Бөднө лө турна)

Ай алдынан келген айылчы
Алтын чураназын тартат.
(Куштар жанганы)

Күс келзе, “Эзен болзын” дежет,
Жас келзе, “Жакшылар ба” дежет.
(Кеткин куштар)

Күс оморды аткарар,
Жас оморды жандырар.
(Кеткин куштар)

Колында жепсел жогынан
Жараш тура тудуп алат.
(Куш уйа тартканы)

Будыла агаш тарткан,
Тумчугыла уй туткан.
(Куш уйа тартканы)

Курап-тереп тон эттим,
Кулунду бееге бербезим.
(Ол ок)

Бортогочо бойлу
Болот малталу.
(Томыртка)

Бөкчөдөй өбөгөн
Бөөрөк картап жат.
(Томыртка агаш чокыганы)

Бөктөргөлү бөкө жайзан,
Артынчакту ала жайзан.
(Ала таан, сангыскан)

“Та-арт”, “та-арт” этти,
Тартыжайын дезем,
Табылбай калды.
(Талтар)

Саак-саак базытту,
Салдырга уйген суктурбас.
(Сангыскан)

Агы — агастый,
Каразы — килиндий,
Базыды — каргаадый.
(Сангыскан)

Былтыр барган сары айгыр
Быжыл келип киштеди.
(Тейлеген)

Эртен тура сары жабаа
киштеп жүрген.
(Тейлеген)

Учуп-учуп, учаалак.
(Талаң-келең)

“Таң-таң” дийт,
“Такыйканын уулы мен” дийт.
(Талаң-келең)

Кула, кула аттулар,
Куушкан жок ээрлүлөр.
(Талаң-келең ле өркө)

Тајы-Кыштуда
Таш айылду.
(Талаң-келең)

Бөктөргөлү бөкө жайзан,
Эки көзи кызыл жайзан.
(Чай)

Кырда кызыл көстү уулдар ойнойт.
(Күртүктөр)

Күр-күр үндү, күрен тере тонду.
(Акү)

Көзи — көк, көкси — көкпөк.
(Мечиртке)

Көлдөң кызыл аяк көрдим.
(Агыр)

Жерде жаткан куу сөөк
Кызыл-жеерен ат болды.
(Агырдын жымыртказы)

Чыйдын ортозында
Чыкырууш томрак жадыры.
(Чарлыяк)

Эргекче алтын таш
Каан тергезин өдө берт.
(Адару)

Эргекче бойы эдил-коо үндү.
(Адару)

Карангуй жерде кыс журтайт,
Ийне жокко ол көктөнөт.
(Адару уйазында)

Киш кылгазы бөрүктү,
Кимирт эткен кожонду.
(Адару)

Кара жадык Кадынды кечти.
(Жылан жол кечкени)

Адамнын алтын армакчызын
Ажыра алтап болбодым.
(Жылан)

Жалбак таштын алдынан
Кайыш таппай канайттым.
(Жылан)

Кайада үстү кайыш жадыры.
(Жылан)

Алтын бозогоны алтап болбодым.
(Жылан)

Жерде жеткер жадыры.
(Жылан)

Сүрлү камчымды тудуп болбодым.
Сур тайымды минип болбодым.
(Жылан ла суу)

Буды талтак, ичи чарбак,
Көзи тозрак, оозы жайбак,
Кургак жерге жүрүп болбос.
(Бака)

Жалаңда жылангаш уул жүрү.
(Бака)

Кара көлдө конгокко шынкырайт.
(Бака башылдайт)

Жаандарды көп көрдим,
Эки көзим тосток болт.
Жайдак атты көп миндим,
Эки будым талтак болт.
(Бака)

Белим, белим, белим ат,
Бели чичке күренг ат,
Тууга чыкса, талбас ат,
Жаңмыр тийзе, өлбөс ат.
(Чымалы)

Бойы кичинек те болзо,
Жаан курттан коркыбайт.
(Чымалы)

Аркада казан кайнайт.
(Чымалынын уйазы)

Быдыр туунын алдында
Мун албаты иштенет.
(Чымалы)

Кускун эмес, кап-кара,
Бука эмес, мүүстү,
Алты таманду, туйгак жок,
Учуп баратса, күнүрөп турат,
Отура берзе, жер казат.
(Когыс)

Аң да эмес, куш та эмес,
Тумчугы ийнедий,
Учса — кыйгырат,
Отурза — табыштанбайт,
Оны өлтүрзөң — каның төгөрүң.
(Томонок)

Алтын башту көкөйөк.
(Көгөөн)

Бее, бее, белегеш,
Бели жоон күренгеш.
(Жөргөмөш)

Коотыдан кошту төө келди.
(Себиске)

АЗЫРАНТЫ ТЫНДУЛАР ЛА
ОЛОРДЫНГ ЭДИ-СОӨГИНИНГ
БӨЛҮКТЕРИ

Алдымда менин — айрууш,
Кийнимде менин — жалмуур,
Төрөөн-тууган келгежин,
Тойо-кана күндүлейдим.
(Уй)

Бажы — айрууш, кийни — жалмуур.
(Уй)

Айры агашка кар жуукпас.
(Уйдын мүүзи)

Бөкөн агашка кар жуукпас.
(Уйдын мүүзи)

Корчок кайынга кар жуукпас.
(Уйдын мүүзи)

Изүге күйбес,
Соокко тонбос башпак.
(Уйдын тумчугы)

Соокко тонбос Мыйтрык,
Изүге күйбес Мыйтрык.
(Уйдын тумчугы)

Ылалу кара кынтырак.
(Уйдын тили)

Эки кайырчак жангыс түлкүүрлү.
(Уйдын тумчугы, тили)

Эки аркыттын бышкызы жангыс.
(Ол ок)

Төжөк алды төрт курут,
Төртүлези жаш курут.
(Уйдын эмчектери)

Төрт эмегеннин ойдыгы жангыс.
(Уй сааганы)

Бастым, бастым, тарак таптым,
Таракты көлгө салдым,
Көлдөн көбүк алдым,
Көбүктен алтын алдым.
(Уйды саайла, сүдинен
каймак альп, саржу ылгаганы)

Ыргай — сегис
(ийттин эмчеги),
Ылтам — эки
(беенин эмчеги),
Төрөй — төрт
(уйдын эмчеги),
Төртөн — эки
(төөнин эмчеги).

Капылдууштын оозы түктү,
Казыктууштын төзи түктү.
(Бозу уй эмгени)

Бир кырды аштым — сары өтөк,
Бир кырды аштым — сары өтөк.
(Кышту карын)

Бу ла бассам — өтөк,
Бу ла бассам — өтөк.
(Кышту)

Бир өзөктин агажы жаңыс аай бөкөн.
(Уйдын кабыргалары)

Аркада камчылуу уулчактар
чапкылап барадыры.
(Уйлар сайгактаганы)

“Тап-тап” этти,
Табакча келип түшти.
(Уйдын тезеги)

— Мөөрөй, мөөрөй,
кайдан келдин?
— Äстү-жуулу жерден келдим.
(Малдын тезеги)

Төрт уул балкаш тудат,
Бежинчизи өлөн жулат.
(Отоп жүргөн уй)

Кедери жердин кайыңы
Как та болзо — чирик,
Изок жердин кайыңы
Чирик те болзо — бек.
(Агнын мүүзи, уйдын мүүзи)

Жаакту — кепшенбес,
Жарынду — агданбас.
(Ат ла уй)

Сүмер улан,
Сүт көл,
Удура көрөр,
Учар куш.

(Ат)

Болот туйгакту болор,
Кулја тумчукту болор,
Кайчы кулакту болор,
Канат жүректү болор.

(Баатырдын ады)

Бекте — белең,
Беристе — жүгүрүк.

(Ат)

Учуп чыккан кучыйак,
Удура көргөн бырканак.*

(Аттын көстөри)

Эки үсмекчи күйүп жат,
Эки наадай ойноп жат,
Төртүзи барып жат,
Сегизи оморды сүрүп жат.

(Аттын көстөри, кулактары,
буттары, чанактын сегис
тужузы)

Тенгеринин уулы
Темир саңгыс чайнайт.
(Ат сулук чайнаганы)

Каанның казыр уулы
Кату саңгыс чайнап жат.
(Ол ок)

Сууга кирзе — жаан,
Суудан чыкса — кичинек.
(Аттын куйругу)

Сууга кирзе — мун,
Суудан чыкса — жаңгыс.
(Куйрук)

Сен ары бас,
Басканыңа мен базайын.
(Аттын изи)

Ары отур,
Отурган жеринге мен отурайын.
(Аттын изи)

Баскан жерине катап базат.
(Аттын изи)

Бир тагманы кепке базып,
Бийик тууны ажа берт.
(Барып жаткан ат ла онын
изи)

Тенгеринин бүдүргени — эжер,
Кижинин бүдүргени — сыгар.
(Аттын алын буттары ла
кижен)

Алтын кайырчак ачылды,
Ак торко жайылды.
(Мал төрөгөни)

Боро торко жайыла түшти,
Боро сака тура түшти.
(Малдын чөби ле кулун)

Кекигени нези,
Кекилжигени нези?
Мыйрылдаганы нези,
Мыкылжыганы нези?
(Кулун энезинен чыкканы)
Алтын токтоп согуп жат,
Алтын үскүүр жулуп жат.
(Мал кар чапчып отогоны)

Калыр-күлүр табышту
Сокор кайракан жер сыймайт.
(Ол ок)

Жакшы уулда отык жок.
(Атта өт жок)

Каан уулында калта жок.
(Ол ок)

Кудай жайаган немедең
Экүзинде жок.
(Атта ла анда өт жок)

Жүс кижинин ортозында
Жангыс ылтан жадыры.
(Малдын
телүүни)

— Мени мында деп кем айтты?
(Малдын
телүүни)

Он эки беенин ончозы боос,
Аралап көрзө, айгыры боос.
(Малдын он эки жилиги ле
меези)

Тууны туулап,
Кырды кырлап, базып жүрет.
(Кой)

Тудамча немени
Тура ажыра чачып болбодым.
(Койдын бир тудам түги)

Түште тойлоп жүрет,
Түнде торко шидейт.
(Кой кепшенгени)

Түште торкозын кезет,
Түнде торкозын көктөйт.
(Ол ок)

— Болчон, болчон, кайдан келдин?
— Астү-жуулу жерден келдим.
(К о й д ы н
корголы)

Алтын ээр кашту,
Jүс жирме жашту.
(Кучанын мүүзи)

Ээрдин кажы темир, оны көргөн кижиге
Jүс жирме беш жаш жажаар.
(Ол ок)

Каан уулынын көндүргези жок,
Бий уулынын билдиргези жок.
(Койдын ла эчкинин куйругу)

Каан эжиге какпакту,
Бий эжиге билдиргелү.
(Койдын ла эчкинин куйругу)

Базымнын уулы —
Кичинек Базым,
База торко чачакту.
(Эчкинин сагалы)

Шыркыраактын ол жанында,
Күйеечинин төзінде
Улуучы маараачыны жип жат.
(Суунын ары жанында,
агаштын төзінде бөрү койды
тудуп жат)

- Беленгирди кем јиди?
- Билде-Салда уул јиди.
- Оны, оны кем көрди?
- Узун кара уул көрди.

(Б ө р ү, к о й,
кускун)

- Теленгирди кем чайнаган?
- Көк баатыр оны чайнаган.
- Кайдан сен уктын?
- Кара Чолтый јетирген.

(К о й, б ө р ү,
кускун)

Эки көзи тосток,
Бели дезе кертек,
Ичи онын чербек,
Куйругы болзо чолтык.

(Төө)

Куулы тажуурлу,
Куулы камчылу.

(Төөнниг өркөжи, куйругы)

Эрлик бийденг јайалталу
Учкашту эки бала.

(Төөнниг эки өркөжи)

Эки бала
Эр јажына јангыс ээрлү.

(Іркөштөр)

Эки тайга, ортозы оро.

(Ол ок)

Төжөктин алдында
Төрт јалбак курут.

(Төөнниг табажы)

Бир кижі өлөң јулуп барат,
Эки кижі бараан карап барат,
Бир кижі чымыл үркүдип барат,
Төрт кижі балкаш гудуп барат.

(Төөнниг бажы, өркөжи,
куйругы ла төрт саны)

Сула берзе — јибейт,
Сөөк берзе — челдейт.

(Ийт)

Ач айланып, “күп” этти.

(Ийт)

Бөөлдөнип, бөөлдөнип, “бөлт” этти.

(Ийт)

Оймокчо кара немени
кургадып болбодым.

(**И й т т и н**
тумчугы)

Орын алды он курут,
Онылазы јаш курут.

(**Ийттин эмчеги**)

“Кылт” эдип, кылыжын суурат.
(**Ийт тилин чыгарганы**)

Калыр-күлүр сала берди,
Каргадай кийнинен барды.
(**Айыл көчөрдө, ийт кийнинен**
барганы)

Айылдап келген айылчым
Эки көзин јык јумды.
(**Киске**)

АЗЫРАНТЫ КУШТАР

Буу, буу буттузын,
Мынан ары катузын,
Арта салган куушкан.
(**Пөтүк**)

Кызыл булгайры өдүктү,
Тайбан, тайбан базытту.
(**Кас**)

Болчок карынду боро бее
Мойнын чөйип, суу ичти.
(**Кас**)

Агын суунын үстиле
Ээчий-деечий кемелер барат.
(**Суугуштар**)

Кайраканнан түшкендий,
Калыпка ургандый.
(**Жымыртка**)

Тенгериден түшкендий,
Темирле кыргандый.
(**Жымыртка**)

Ончо бойы ак сүттий,
Оозы-мурды јок кайырчак.
(**Жымыртка**)

Сырты таш, ортозы мөңүн,
Өзöги алтын.

**(Жымыртканын кабыгы, агы,
сарызы)**

Тошты оотсонг — алды мөңүн,
Мөңүнди оотсонг — алды алтын.

**(Жымыртканын агы ла
сарызы)**

КИЖИ, ЈАНДАГАН ЈАНҒЫ, КИЙИМИ
ЛЕ КЕЕКЕДИМИ, ОЙЫНЫ ЛА КҰҰЗИ

Ынғыр-чынғыр жорыкту,
Эки борбый азыкту.

(Эмчек бала)

Ынғыр-чынғыр табышту,
Эки борбый суузынду.

(Ол ок)

Жамырык кулак,
Жаш терек,
Сүттү көл,
Сүүри туу.

(Эмчек бала ла кабай)

Сүүрү туу,
Сүттү көл,
Жаш терек,
Жамырык кулак.
Жымжак болзын деп,
Талкан сеедим,
Бийик болзын деп,
Көбөн жайдым.

(Кабай, жаш баланын төжөги)

Бөкөн кайыңды көрөргө жараш,
Бөднө үнин угарга жараш.
(Кабайда баланың үни)

Он — ийт,
Жирме — тийин,
Одус — бөрү,
Төртөн — төчин,
Бежен — белек,
Алтан — тайак,
Жетен — кожууш,
Сегизен — булгууш,
Тогузон — сокы,
Жүс — жымыртка.
(Кижиле онын жажы)

Эртен тура төрт бутту,
Түште эки бутту,
Энгирде үч бутту.
(Баланың энмектегени,
кижининг басканы, тайакту
карган кижиле)

Тазылы жок кара агаш.
(Чач)

Межеликте беш агаш,
Бежүлези ол туру,
Ортолыкта он агаш,
Онылазы ол туру.
(Кижининг сабарлары)

Ак казыктын бажында
Кара сангыскан отуру.
(Кижиле онын бажы)

Узун агаш бажында
урлу бичик.
(Мее)

Узун агаш бажында
судур бичик.
(Мее)

— Жүгүрүк, жүгүрүк, не жүгүрүк?
(Саана)

Жаткан жеринен ол чыкпайт.
Же телекейди текши айладат.
(Мее)

— Сырангай ла капшай не?
(Сагыш)

Эжер көлди эбире
Уурык агаш өзөт.
Ол агаш үстинде
Кара солонгы кажыланат.
(Көс, кирбик, кабак)

Кайада эки калжу теке туру.
(Кабак)

Таштын кырында кара текелер.
(Кабак)

Кайада как жапшынып калтыр.
(Кабак)

Кыл кажаганду
Кылыр торбок.
(Кирбик ле көс)

Кыл кажаалу өлө торбок.
(Көс лө кирбик)

Жыраа төзинде болчок койон.
(Ол ок)

— Тап этсе, не жүгүрүк?
(Көс)

Бойым жетпеген жерге
Болчок карам жетти.
(Көс)

Эки карындаш бой-бойын көрүшпейт.
(Эки көс)

Төгүн ле чыннын ортозы — төрт өлү.
(Кулак ла көстин ортозы)

Тутса — тудамча,
Жайза — жаланча.
(Көс)

Колго тутса — толбос,
Жерге салза — батпас.
(Көслө көргөни)

Ойлок боро ат, туйлак жеерен ат.
(Көс лө тил)

Эки болчок кара таш,
Бираак жерге учкур таш.
(Көс)

Мыраканда суркуш таш,
Бир мынчачак болчок таш.
(Көс)

Бираактазы — укмакка,
Жуугындазы — көрмөккө.
(Кулак ла көс)

Ўркиш-коркыш (көс),
Жытчы-жыбар (тумчук),
Алмын-жилмин (оос ло тил).

Ўстиндегизи — албын-жилбин,
Ортодогызы — јут-јулакай,
Алдындагызы — ачап-сыйап.
(Көс, тумчук, оос)

Ўстиги айыл — ўркиш-коркыш,
Ортодо айыл — жытчы-жыбар,
Алтыгы айыл — алма-жилме.
(Көс, тумчук, оос)

Бирүзи эрмектенет,
Экүзи көрөт,
Экүзи угат.
(Оос, көс, кулак)

Јүс кучыйак көл карады.
(Кирбик)

Кара көлди мун кижн карады.
(Кирбиктер)

Ўйде тизүлү быштак туру.
(Тиш)

Аптыра ичи ак кажык.
(Тиш)

Айыл ичи ак мешке.
(Тиш)

Кажаган ичи толо улус:
Эрмектенет,
Је онон чыгып болбойт.
(Тиштер ле тил)

Jeepen aдым жыраалады,
Жүс кижи аралады.

(Тил ле тиштер)

Одус эки боро ат,
Ортозында ойлок жеерен ат.

(Ол ок)

Бир мунгы чечкелейт,
Бирүзи дезе андандырат.

(Ол ок)

Буландуушту кыйгыраачы,
Кыйгыраачынын үстинде —
мыжылдаачы,
Мыжылдаачынын үстинде — көрөөчи,
Көрөөчинин үстинде — арал,
Аралдын үстинде — јалан,
Јаланнан ары — јыш,
Јыштын үстинде — айыл.

(Оос, тил, тумчук, көс, кабак,
мандай, чач, бөрүк)

Јердин жырыгы дөөн
Јаш өркө кире берт.

(Тил)

Састагы үлүш бозуны
кургадып болбодым.

(Тил)

Калыруушта амыр јок.

(Тил)

“Тий” дезем — тийбес,
“Тийбе” дезем — тийер.

(Эрин)

Адам шидеген јанчыгын
Бу јажыма көрбөдим.

(Кулак)

Бойымда барын
Бойым көр албай јадым.

(Кулак)

Каскакта чойрык өдүк
кысталып калтыр.

(Кулак)

Кайага карлагаш
жапшынып калтыр.

(Кулак)

Узун агаштын бажында
Журалганду бичик.

(Мее)

Айези жок кара талды
Аргүлжиге сыймайт.

(Чач ла тарак)

Кайкай бажына кар жаады.

(Чач кажайганы)

— Телекейде эн жымжак не?
(Эненин колы)

Жаңгыс күн чыккан
сындары түнгөй эмес
беш карындаш.

(Колдын сабарлары)

Беш эмеген тош жүктенип барат.

(Беш сабар ла тырмактар)

Он баатыр — ончозы жаңгыс,
Ончозы жаңгыс карындаш,
Иштезе де, кожо иштеер.

(Эки колдын сабарлары)

Беш эмеген кош жүктенип отуры.

(Беш сабар ла
тырмактар)

Беш уул түнүр жүктенип жүрү.

(Ол ок)

Беш уул кажызы ла күскүлү.

(Ол ок)

Энем шидеген жуурканнын
Лигин тиштеп болбодым.

(Алакан)

Мүнелейди беш кижиге аткарды,
Обоодойды он кижиге отургысты.

(Бөрүк кийгени)

Жаланда жаңгыс казык туру.

(Киндик)

Жаланда жаңгыс төс саргай туру.
(Киндик)

Жаланда оро көрүнөт.
(Киндик)

Аракадагы кайындар
жаңгыс аай ээлип калтыр.
(Кижинин кабыргалары)

Бир өзөктин агаштары бир аай бөкөн.
(Ол ок)

Ач кат туранын ичинде
Жылангаш бала отуры.
(Идүк ичинде бут)

Эр бойын алып жүрет,
Эрмекке кийдирип, мактабайт оны.
(Идүк, бут)

Чуй ичинде
Бөбөй кам түнгүр согуп камдайт.
(Жүрек)

Мойны жуулу болчок уул.
(Жүрек)

Эки башту,
Эки жүректү,
Төрт көстү,
Алты бутту,
Бир куйрукту.
(Атту кижги)

— Жер үстинде не жапшынчак?
(Кижинин ады)

Буу да жок, кыңы да жок,
Кижини десе күлүп койот.
(Чындык сөс)

— Тату, тату, не тату?
(Уйку)

— Неден не кару?
(Уйку)

Кичинек немеге мекелет койдым.
(Уйку)

Түште жүредим,
Түнде өлөдим.
(Кижининг ойгу ла уйуктаган
өйи)

Jaантайын мениле кожо жүрет,
Jaнгыс ла куучындашпайт.
(Көлөткө)

Бассам — базат,
Турзам — турат,
Тутсам — тудулбайт.
(Көлөткө)

— Ачу, ачу, не ачу?
(Өлүм)

Улай илген чичке ийне,
Улай илген бай бүүре.

Кыр ажыра кыйра таштадым.
(Кыс кижиге качканы)

Сылдыр, сылдыр уйгеним,
Сынан кара кунаным.
(Кыс кижиге качканы)

Таска басса — табыжы жок,
Ілөнгө басса — шылырты жок.
(Көрмөсө)

Отко кызыл чөөчөй көмүп койдым.
(Тагыл)

Орыннын үстинде теертпек жадыры.
(Камнын түнүри)

Сөнгүскөндү туу жайканат ла бийелейт.
(Кам камдаганы)

Теертпегин тудунып,
Тенгери өрө чыга берди.
(Кам)

Јаш-Турада от күйет,
Том-Турада ыш чыгат.
(Канза ла соруул)

Түн тийбес кара өзөк.
(Соруул)

Тееп ийзен — такпайак,
Оозыга алзанг — ачучак.
(Кагза)

Амзагалакта — агаш,
Алып ийзен — ачу аш.
(Кагза)

Жаандардын алдына
Жажыл торко жайыла берди.
(Кагзанын ыжы)

Жүрекче айылдан
Жүлүнче ыш чыгат.
(Кагзанын ыжы)

Алегемнен от көрүнөт,
Айттү талдан ыш чыгат.
(Кагза ла соруул)

Күн тийбес кара өзөк.
(Соруул)

Албаты-жон жуулыжып туру,
Алтын белек алыжып туру.
(Кагзалашканы)

Жапаштын эжигинде
Жараш келин отуры.
(Сырга)

Жарганадым алтын өңдү,
Жаантайын коштой элбендейт.
(Сырга)

Тындаачынын оозында
Тынду жабага туру.
(Сырга)

Тындаачынын эжигинде
Тындайры куш отуры.
(Сырга)

Тындалайдын эжигин
Тын конок сакыдым.
(Сырга)

Аркада айу буунып койтыр.
(Куйка топчы)

Беш тайганын мөңкүзи жангыс.
(Жүстүк)

Колы жок конгыр бее.

(Чегедек)

Эки келиннин жүзи жараш.

(Чегедектин ийиндери)

Эжелү-сыйынду жүзин көрүшпес.

(Ол ок)

Канады узун кара куш,

Канга жуукпас кара куш.

(Канатту бөрүк)

Баспас туунын бажында

баар эдин тиштедим.

(Б ö р ү к т и н
тöбöзи)

Баспас туунын кырына

барып мен иштендим.

(Б ö р ү к т и н
т ö б ö з и н
јарандырганы)

Кааспактын бажында

Кан тамчылап калтыр.

(Б ö р ү к т и н
тöбöзи)

Јаан айыл,

Јаан айылдын ичинде

Кичинек айыл,

Кичинек айылдын ичинде

Кижендей сөөги.

(Öдүк, öдүктин ичинде ук,
уктын ичинде бут)

Кений-Кений,

Кенийдин ичинде Тарый-Тарый,

Тарыйдын ичинде

Кижлей сөөги.

(Ол ок)

Ажанганда — столдын алдында,

Уйуктаганда — орыннын алдында.

(Öдүк)

Балбак башту, балык оосту.

(Башпак öдүк)

Јалбак öбөгөн јер јалайт.

(Idүктин таманы)

Суйманак өбөгөн
Жер жалап барадыры.

(Идүктин таманы)

Турна жолы — туйук,
Өртөк жолы — өткүш,
Кас жолы — кангыруш.

(Идүк, жег, бөрүк)

Кас жолы — ачык,
Турна жолы — туйук.

(Жег ле өдүк)

Ары жүгүрген кара чат,
Бери жүгүрген кара чат.

(Алтай тоннын кааызы)

Жеңемди айландыра
жеерен мангай бертир.

(Тоннын күреези)

Межеликти беш айландым,
Ортолыкты он айландым.

(Ол ок)

Межеликти айландыра
беш элик мангай берди.

(Жуурмашту тон)

Сен онойдо бар,
Мен мынайда барайын,
Билүлүге барып туштажаак.

(Кур)

Ийнече үйттен
малгача соок кирет.

(Тоннын
жыртыгы)

Үч оосту кокпойок.

(Штан)

Күрен аттын женижиндий,
Күйү бала кожонгындый.

(Топшуур)

Түнге-түшке үн серибес,
Он балага тыш бербес.

(Топшуур ла сабарлар)

Ани жараш кеен уул.

(Комыс)

Күскече бүдүмдү,
Сүм талай үндү.

(Комыс)

Алгыйакча сынду,
Ал корой үндү.

(Комыс)

АЙЫЛ-ЖУРТ, КАЖАГАН-ЧЕДЕН
(АЙЫЛ ИЧИНДЕ ТУДУНАР-КАБЫНАР
НЕМЕЛЕР. АЙАК-КАЗАН, АШ-КУРСАК)

Кабыргазы чаараш* кара төө.
(Кийис айыл)

Ары жанында адангнын көзи тостой
келтир.

(Уну)

Ары жанында айунын көзи көрүнөт.
(Айылдын жыртыгы)

Ары жанында аданг жудругын түүнөт.
(Кийис айылдын канаттарын
буулаган жери)

Айлым ичи бастыра туткуш.
(Канаттын буулаган жерлери)

Жүс уулдын кийни түктү.
(Кийис айылдын түнүги ле
онын унузы)

Бир кара буканы
jүс кижн шукшулайт.
(Уну ла карачы)

Мунулайды мунг кижн шукшулады.
(Карачыны унулаганы)

Ак ириктинг терези,
Аркар-кочкор мjүзи.
(Кийис айыл, онын
карачызы)

Айылды айландыра ак койон
мантады.
(Кийис айылдын кожолонгы)

Сен ол бар,
Мен бу барайын,
Бүлтүлдj-оозына табыжаак.
(Ол ок)

Ары калбанг, бери калбанг.
(Эжик)

Кийдире калбанг, чыгара калбанг.
(Эжик)

Ары — калт, бери — калт.
(Эжик)

Эбиле эжj, жабула жангыс.
(Эжик ле онын jстиле тjшкен
кийис жабынты)

Жадып алып, jүс кижининг будын
сакыйт.
(Эжиктинг бозогозы)

Экjзи турат,
Экjзи жадат,
Бирjзи кожондойт.
(Эжиктинг эки жаагы,
бозогозы, эжик)

Тjжи жок эмеген
Тjр бакталап кjрjп жат.
(Эжик)

Тарый ла Марыйдын кебери тjнгей.
(Эжик ле кjзнjк)

Jүс кучыйак жер чокып жат.
(Айылдын аланчыктары)

Калтыр-култыр жүре берди,
Кара жоргоны таштап ийди.
(Көчкөн айылдын орды)

Жантык койым жада семирди.
(Күл)

Кажаганда семис ак кой жадат.
(Ол ок)

Бажынан тутса — эмдик,
Куйругынан тутса — жобош.
(Отту турун)

Айыл ээзи көчө берди,
Кара куча артып калды.
(Турун)

Көчө берген журтымда
кара башту кой артып калды.
(Турун)

Оттын жанында карган эмеген
уйуктап жат.
(Жоон турун)

Кызыл адым тиштеек,
Кара адым тебеен.
(От ло отту турун)

Элип-селип жүгүрди,
Эки сыгын согушты.
(Жалбыш)

Сууга салза — чөнгбөс,
Отко салза — күйбес.
(Том)

Тенгериге текпиш туттым.
(Ыш)

Тенгериге текпиш салып жетпедим.
(Ол ок)

Көк буканын мүүзи тенгериге тийет.
(Ыш)

Кол до жок, бут та жок,
Кырга чыга берет.
(Ыш)

Тынар тынышту,
Түрүлө түшкөн жайзаңду.
(Жалбыш ла ыш)

Төннин алдында кошту төө жадыры.
(Чертүлү агаш)

Тарый ла Марый жүзин көрүшти.
(Потолок ло пол)

Жаңгыс жеерен атка
жүс уул учкажып алтыр.
(Туранын бели ле жабынты
жосторы)

Төмөртинен келген
төрт уулдын сыны түңгей.
(Туранын толыктары)

— Тураны нези жокко тудуп болбос?
(Такпайы жокко)

Кутукта кула беенин кулагы көрүнөт.
(Бакана)

Тенгериге көрүп, оозын ачат,
Сыңар бутла жерге базат.
(Ол ок)

Айландыра — агаш,
Ортозы — тежик.
(Көзнөк)

Айландыра агаш межик,
Ортозында көк жалан.
(Көзнөк)

Эки уулдын куры жаңгыс.
(Чеденнин казыгы ла
тарыска)

Жатпас-тутпас Жаңырай.
(Чеден)

Сегис келиннин сыны тен.
(Сегис кат кийисле жазаган
орын)

Аркагы жок чекпенди канайып эткен?
(Баскан кийис)

Кырда кырмак кар жаады.
(К и й и с т и н г
аркагы)

Карды жарык кара кой.*
(Тере жастык)

Бодононг келген боро беенин карды
жарык.
(Теленгит жастык)

Кааннынгу уулы кабагында мүүстү.
(Тарылгалу тере жастык)

Төрт булунду,
Эки карынду,
Ончо улуска керектү.
(Жастык)

Төрт учы төрт мүүстү.
(Жастык)

Базым, базым — чоокыр,
Базым — эки чоокыр,
Jүзүн-jүзүн чоокыр,
Jүзи — эки чоокыр.
(Кебис)

Баар, баар — базым чоокыр,
Jүүр, jүүр — jүзүн чоокыр.
(Кебис)

Көрзөм — туудый,
Көдүрзем — көбөлөктый.
(Көжөгө)

Жатса — койончо,
Турза — төөчө.
(Көжөгө)

Баслайды Буслай базып салт.
(Жангартык ла кайырчак)

Жаагы тын жайзангу уул.
(Jөөжөлү кайырчак)

Жакшы уулдын жаагы тын.
(Кайырчак)

Адым темир,
Бойым темир,
Камчы жокко түшпезим.
(Кайырчак ла түлкүүр)

Балазы кире конды,
Энези кингирт этти.
(Кайырчакты тўлкўўрле
ачканы)

Јаңыс кара тўмў
айак-казан коштодым.
(Айаксалгыш)

Тўрдў Тўрдўш ўбўгўн отуры.
(Кап)

Иргеде јўдўл-кагыл эмеген отуры.
(Аркыт)

Агаш тайагы чыкыраган,
Ак булуды кўркўреген.
(Чеген бышканы)

Јаңыс агаш жаркырууш,
Кўренг уйым кўркўрўўш.
(Б ы ш к ы л а
кўптеги чеген)

Алтын тайагы јалтылдайт,
Ак кудайы кўркўрейт.
(Чеген бышканы)

Толоотыдан келген
Топ-тоолок јўрек.
(Јыракы)

Сууда эки бака отуры.
(Тоскуурда эки јыракы)

Монголдон келген боро бее
Мойынын сунуп, суу ичти.
(Чорго)

Боочыны ажала,
Бочокко келип токтоды.
(Чорго)

Тенгери кўркўреерде,
Тежилип јанмыр жаады.
(Чорго)

Кунан аттын таказындый,
Кујугур ийнектин мўўзиндий.
(Таалай ла чорго)

Бай-Мүркүт — адазы,
Бала-Куучын — энези,
Чум-Чуракай — таайы,
Чуракай-Берген — жеени.
(Шуурум, казан,
чорго, аракы)

Жайзандардын ортозында
Жабыланар уул.
(Тажуур)

Аттан бийик, койдон жабыс.
(Ээр)

Эки карындаш жүзин көрүшпес.
(Ээрдин эки
кажы)

Отурганым — ойдык,
Тепкеним — темир.
(Ээр ле үзөңи)

Таптым, таптым Таламдай,
Ташка чыксам — бийикчил,
Кырлан коо Боролдой,
Эки жаакту Тајыбай.
(Ээр, онын эки кажы)

Арыбас, чылабас ак чар.
(Ыгырчак)

Эргектен чичке,
Эрден бөкө.
(Кижен)

Женнен чичке,
Эрден бөкө.
(Тужак)

Тошко басса — тайкылбас,
Талкан берзе — жибес.
(Така)

Сен мынайда бар,
Мен онойдо барайын,
Улайты-Тулайты бажына жолыгаак.
(Куйушкан)

Шанкыр-шункур бажында,
Сагар аяк көдөинде.
(Айген ле куйушкан)

Бүлдүргелү-салдыргалу кара мүркүт.
(М ö н ү н
куйушкан)

Тенгериден темир ийне түжүп келди.
(Сулук)

Борбок уул илмектен тудунып, бойы
орого чүштейт.
(Боюлуу таар)

Тижи жок эмеген кузук чертет.
(Соку)

Адамнын бөркин антарып болбодым.
(Соку)

Такыл-тукул куу тайак,
Тостон чыккан куу байтал.
(Сокубала ла соку бойы)

Чакчак мүркүт — адазы,
Чанкыр жылан — энези,
Саа бойы сап-сары,
Билегежи — бир тутам,
Сартаган бойы — бир ууш.
(Соку, баспак, мажак, снап,
арба)

Улаада кодыр жүстү эмеген отуры.
(Баспак)

Бајыр-бајыр жорыкту,
Бастыра бойы сөөл.
(Баспак)

Кодыр эмеген кажы ла күн кодырайат.
(Талкан басканы)

Бурум-Бурум булт этти,
Буурыл кайа жалт этти.
(Отык ла отык таш)

Кечүде кеен уул отуры.
(Курдагы отык)

Кеен уул кечү сакыйт.
(Ол ок)

Изүге күйбес үч болот,
Соокко тонбос төрт болот.
**(Очоктын буттары ла аттыг
туйгактары)**

Äч уул бир бөрүктү.
(Очок)

Äч карындаштын куры жангыс.
**(О ч о к т ы н
күрези)**

Кеен ортолыкта кечү жок.
(Ол ок)

Оттын үч талазына үч теертпек
көмдим.
**(О ч о к т ы н
буттары)**

Эки кара уй жалажып жат.
(Казан ла очок)

Ээри жүре берт,
Токымы артып калт.
(Казан ла очок)

Кара куш уча берт,
Äч жымыртка артып калт.
(Казан ла очок)

Кайанын бажында карчага отурды,
Камыктын сагыжы анда болды.
(Очокто казан)

Караты-Мерген аттан жыгылган,
Канча калык эбире жуулган.
**(Очоктон казан чыгарган,
улус жуулган)**

“Поп” дебес баатыр уул.
(Кыскаш)

Кос кармайт дебегер,
Колы-будым отко жайалган.
(Кыскаш)

Ач кускун эт тиштеңди.
(Кыскаш)

Жүс кара эчкилү,
Тиштеек кара текелү.
(Кыскаш ла
көмүр)

Улаада коркойгон жадат,
Ала койзон — иштене берет.
(Сибирги)

Төрт карындаш жаңыс жабынтынын
алдында.
(Столдын
буттары)

Төрт уул бир бөрүк кийген.
(Стол)

Төрт кижиге төө көдүрөт.
(Стол)

Көк букамда мойын жок.
(Көбөш)

Бажы жок кара бука.
(Көбөш)

Куу чычкан уйазына кирди.
(Бычак ла кын)

Оймонноң келген адымнын кабыр-
газы уйтту эмтир.
(Казанның какпагында уйт)

Кадыннан келген кара айгыр кардын
жайып, суу ичти.
(Казанның какпагы)

Камык улус уйуктап калды,
Жаңыс энем отур калды.
(Оттын жанында чөйгөн)

Ичип-жип, ичегенине кире конды.
(Бычак ла кын)

Мун кой сууга барды,
Мунулдай өбөгөн некей берди.
(Көчө лө суску)

Түмөн черү атана берди,
Түмөндей өбөгөн кийнинен барды.
(Көчө лө суску)

Кызыл боочыны төмөн
Кызыл-сары жакалу улус ажат.
(Көчө ичкени)

Болчок уулым агаш үзенгилү.
(Жумурга урган кан ла агаш
тепши)

Карган эмеген агаш үзенгилү.
(Ол ок)

Жылым кайа “жалт” этти,
Жылангаш уул чыга коңды.
(Жилик жарганы)

Жылангаш уул (бала) “сурт” этти.
(Жилик жарганы)

Жаш кайаны жара чаптым,
Жаш бала чыга жүгүрди.
(Жилик жарганы)

Сары эмеген сарнап отуры.
(Чөйгөн кайнайт)

Кара айгырдын беш байтал,
Бежүлези — сары-өлө,

Кулундары — кула-өлө.
(Чөйгөн лө аяктар)

Түлкү бычкак бөрүгимди
эбирип болбодым.
(Шааынг аяк)

Агаш казанду, эт очокту.
(Колдогы аяк)

Кыдаттан келген кызыл таш,
Амтан кийдирген ак таш,
Ин кийдирген Ілөжөк.
(Чай, тус, сүт)

Эп-экче, элет-чоокыр.
(Ногон чай)

Алдынан мени ол жибес,
Же мен жокко курсак болбос.
(Тус)

Ооско салза — ачу немедий,
Же жизе оны — чек тойбос.
(Тус)

Бойы суудан бүткен,
Же сууга киреринен коркор.
(Тус)

Тош талайдын алдында ак талай.
(Каймактын алдында сүт)

Суйук та болзо, суу эмес,
Ак та болзо, кар эмес.
(Сүт)

Эрјинеден эрелип келдим,
Элге-јонго эм-том эдим.
(Беенин сүди)

ИШ, ИШКЕ КЕРЕКТҮ ЭДИМДЕР

Јелип, јелип,
Јети туунун белтиринде
Кан-Кереде төрөди,
Кызыл бала ол тапты.
(Көрүк ле от)

“Күрр-күрр” — күркүрейт,
Күзен чарлайт,
Арык төө белин бурат,
Ок-јылан оозын ачат.
(Кей үргени, темирди изү чокко
кызытканы, көрүк ле кыскаш)

Јуурканы кокпос этти,
Эки буды кызас этти.
(Көрүк ле кызу кос)

Јуурканы кокпойот,
Колдоры кызандайт.
(Көрүк ле кызу кос)

Жуурканы кокпойот,
Колдоры кызандайт.
(Көрүк ле кызу кос)

Жуурканы ачыла берет,
Чукуругы кызас эдет.
(Ол ок)

Сууга киргенде — кызыл,
Суудан чыкканда — кара.
(Кызу ла сооткон темир)

Бек агаштын бажына
судур бичик бичидим.
(Уйга тагма салганы)

Кегирткени не атазы?
Кере тартканы не атазы?
(Мал сааганы)

Кожондоп јат,
Как агаштар јыгыл јат.
(Кирее)

Ары јылбын, бери јылбын.
(Кирее ле одын кескени)

Алтан тиштү арслан,
Јетен тиштү јерсилен.
(Электрокирее)

Каргант обогон кожондойт,
Буудайы јолой төгүлет.
(К и р е е н и н
такпайы)

Апшыйак атту мантадат,
Арчымагынан буудай төгүлет.
(Ол ок)

Кожондоп ло ийзе — ажы төгүлет.
(Ол ок)

Барарда — куру, келерде — боос.
(Кизи одын кучактанып
эжелгени)

Мойны јоон ботпок уул.
(Токпок)

Ортолыкта ийт үрет.
(Малгала одын чапканы)

Жагып, жагып,
Жалбагына жада берди.
(Малта)

Мандайында сөөлдү баатыр уул.
(Маска)

Бадыр-будыр бу баатыр,
Бастыра бойы чырыш баатыр.
(Эгү)

Аркада айу чыкырайт.
(Чалгы)

Äч ле тиштү,
Je өлөңди база көп лө жийт.
(Айрууш)

Äч карындаш жер чокуды.
(Айрууш)

Жүс маңжакту Жүжүр эмеген.
(Толгок өлөң)

Туудан жабыс, төөдөн бийик.
(Обоо)

Мун карындаш жагыс курлу.
(Снап)

Алтын курлу алтын каан.
(Снап)

Каан барып, черүлерин айдап жат.
(Арба куурганы)

Түмен черү сала берт,
Түмекейи некей берт.
(Арба куурганы)

Жүс кой орого түшти,
Бошпок уул кийнинен жүгүрди.
(Ол ок)

Түлкү бөрүктү эмеген
туйук кобыда кой кабырат.
(Ол ок)

Кийис бөрүктү эмеген
кажаганда койлорын жоктойт.
(Ол ок)

Кийис тонду эмеген
койлорын тоскырат.
(Ол ок)

Сайда сары ат бажын серпип јат.
(Бут сокыла арба актаганы)

Эки какай согушты,
Ак көбүги шуулады.
(Талкан басканы)

Таадам кайлап јат,
Ак көбүги чачылып јат.
(Теермен)

Көк бука кепшенет,
Көбүги төгүлет.
(Теермен)

Эки кускун тебиш јат,
Эк-јаак алыш јат,
Ак көбүгин чачыш јат.
(Теермен)

Атан төө айрас этти,
Армакчызы кылас этти.
(Талку)

Арык төө айрас этти,
Армакчы учы сырас этти.
(Талку)

Чолтыком, Чолтыком,
Тогус айунын терезин
толгой туткан Чолтыком.
(Эдрек)

Адамнын күскүзин көдүрип болбодым.
(Идирген)

Бажы агаш, ичи кендир, буды таш.
(Шүүн)

Узун уул чачып туру,
Улай-телей тудуп туру.
(Балык кармактаганы)

Äзүк талга ат бууладым,
Äзениге кан урдым.
(Кызылгат тергени)

Кыр ажыра кайыш кестим.
(Кыра сүргени)

Темир тумчукту теленит уул.
(Салда)

Темир тумчук јерге кирет.
(Салда)

Ак јалангла кас ойноды,
Канадынан тудуп, мен ойнодым.
(Салдала кыра сүргени)

Кан-Кереде деген куштын
Канадынан тудуп ойнодым.
(Ол ок)

Мени тоқпоктоп туруп јигилейт.
(Аш сокконы)

Калырмайда кас учуп отуры.
(Арба)

Эки карындаш озо жүгүрет,
Эки агазы кийнинен жүгүрет.
(А б р а н ы н
кблбсблбри)

Эки уул жүгүрет,
Экүзи ологго једижип болбойт.
(Ол ок)

Төнгди төмөн
Төрт эмеген ыйлажып келедири.
(Ол ок)

Эки кыстын јажы кичинек,
Эки уулдын јажы јаан,
Эки кыс јажыт,
Эки уул јажыт.
Эки уул эки кысты тударга
Јүгүреле, жүгүрип јетпеген.
Эмдиге ле жүгүргенче.
(Ол ок)

Барза, барза — арыбас,
Талкан берзе — јибес.
(Чана)

Тайгага чыкса — талбас адым,
Талкан берзе — јибес адым.
Изөккө түшсе — өлбөс адым,
Ілөн берзе — јибес адым.
(Чана)

Іл дезем — өлбөди,
Ілөң берзем — жибеди.
(Чана)

Ілөң алып жибес,
Ірө көрүп киштебес.
(Чана)

Чаап, чаап жүреле,
Јеерен адымды соот койдым.
(А н ч ы н ы н
чаназы)

Кырды өрө — агажак,
Кырды төмөн — адычак.
(Чана)

Бирүзи “Кыш јакшы” дийт,
Бирүзи “Јай јакшы” дийт.
(Чанак ла абра)

Јолдон чыкпас Момотой.
(Чанак)

Кескен, кескен — каны јок,
Јорткон, јорткон — јолы јок.
(Кеме)

Ары — шуу, бери — шуу,
База берген изи јок.
(Кеме)

Барзам, барзам — ис артпайт,
Кессем, кессем — такпай јок.
(Кеме ле кайык)

Кескем, кескем —
Кескен јерим артпайт.
Баргам, баргам —
Барган изим артпайт.
(Суула кемелү барганы)

Барган, барган,
Кызыл бөөрөк тапкан.
(Мешке јууганы)

Агаштын төзинде
кызыл бөрүктү кыстар отурат.
(Мешкелер)

Ээги сөөлдү эркин уул.
(Мылтык)

Мандайында сөөлдү маатыр уул.
(Мылтык)

Жакшы уулдын куры үч.
(Мылтыктын үч курчузы)

Агалу-карындаштын ийнизи тең.
(Мылтыктын шыйразы)

Элик дезем, элик эмес,
Эки кулагы тең эмес.
Койон дезем, койон эмес,
Кош кулагы тең эмес.
(Шыйралу мылтык)

Кааннан кара эчкинин шыйразы
келди.
(Озогы мылтыктын мажызы)

Коломзогын жытатты,
Конгыр тайын калытты,
Теменезин телчитти,
Темир болчок божотты.
(Мылтык атканы)

“Ту-ту, ту-у-у” этти,
Тумандый жүре берди.
(Мылтык атканы)

Адатканда өрт күйет.
Каргыстанда ыш чыгат.
(Ол ок)

Темирдин шынгыртындый,
Тенгеринин күкүртиндий.
(Мылтыктын табыжы)

Көндөй дөөн көк бөрү желе берт.
(М ы л т ы к
о к т о г о н ы)

Көндөйдө көк бөрү жадыры.
(Мылтыкта ок)

Улу-Сайда куча жадыры.
(Мылтыкта ок)

Ташта көк бөрү кысталып калтыр.
(Ол ок)

Көндөй жадыктан
Көк бука чыга конды.
(Аткан ок)

Сымылты жаар
Сур чычкан сурт этти.
(Аткан ок)

Жалаң кара жылкылу кара уул.
(Ок ло таары)

Жалаң кара жылкылу,
Тиштеек кара текелү.
(Ок ло таары)

Канады жок кара мүркүт.
(Каптырга)

Бир тудунганда, божотпойт.
(Чакпы)

Адыш жаспас сары уул.
(Сараска салган чергей)

Аркада кастылу ат туру.
(Айа)

Кар алдында калжу жайзан,
Жер алдында жеткерлү жайзан.
(Айа ла чакпы)

ШАБЫЛАП КӨКТӨНГӨН ИШ ЛЕ ТҮҢ ИИРГЕНИ

Эбирилген ортолыкты
Эки катап мен айландым.
(Тоннын кыйузы)

Ортолыкты он айландым,
Межеликти беш айландым.
(Тоннын бөлјизи)

Межеликти беш эчки айлана бертир.
(Тоннын беш жуурмажы)

Бичик, бичик бичидим,
Бий суузын кечтим,
Бир агашка жапшырдым.
Бир де куш билбес,
Жангыс ла Кан-Кереде билер.
(Алтай бөрүк көктөгөни,
онын чачагы)*

Жоңолой эмеген отура семирди.
(Ийик)

Бир кижн јүгүрнп турала, жооной
бердн.

(Ийик)

Отты айландыра јүгүрнп турала,
тостойо семирдн.

(Ийик)

Беш кой өлөнг јйт,
Беш кой оодыгын терет.
(Түк иргени)

Туу-туу барала,
Тнскн тартып эжелднм.
(Түк иргени)

Канча ла кнре айланзам,
Анча ла кнре жоонойдым.
(Ийикле түк
иргени)

Турага кнйднре јүгүреднм,
Турадан чыгара јүгүреднм,
Кенейте мен семиреднм.
(Ирген түктн болчоктогону)

Тордоор эмеен отура боозоды.
(Түк иргени)

Кастактудан келген кара бее
кабай бойдо танмалу.
(Каптын кулжазы)

Бойымнан кнчннек неме
бойымды бүдүндеп койды.
(Ийне)

Јылтыркайла јылдырдым,
Кайышла качырдым.
(Ийне ле эн учук)

Менен оогош — мени тондоды.
(Ийне)

Айыл ичнн јангыс неме јарандырат.
(Ийне)

Кöөнöзин сүүртеп алып,
Кöк эчкинин балазы мантайт.
(Учукту ийне)

Жылан жылып жат,
Жедеги жалтырап жат.
(Учукту ийне)

Кöк жылан бар,
Кöргөн лө жерден өдөр.
(Ийнеле көктөнгөни)

Кыдат чөлдөн кылганак,
Кылга буудырган кылганак.
(Учукту ийне)

Куйругынан тудала,
Көдүрип болбозын.
(Түргөк учук)

Эненгин ачылангы, жабылангы.
(Кайчы)

Эжелү-сыйындунун ийни жангыс.
(Кайчынын эки жаагы)

Эки тегеликтү,
Эки түңгей жаакту,
Киндигинде кадулу.
(Кайчы)

Эки мистү,
Эки учту,
Ортозында кадулу.
(Кайчы)

Мандайы ойылбас баатыр уул.
(Оймок)

Казыктын бажында карлагаш ойнойт.
(Оймок)

Мен жок болзом,
Меен ойылар эди.
(Оймок ло ус сабар)

Мен эмес болзом,
Меен чыркылдап калар эди.
(Оймок ло ус сабар)

ЖАНҒЫ ӨЙДИН ТАБЫШҚАҚТАРЫ

Бичик ле ого үренгени

Тил де жок, тиш те жок,
Колго алза — куучынчы.

(Бичик)

Колы да жок,
Буды да жок,
Оос то жок,
Же кижн болуп куучындайт.

(Самара-бичик)

Көрөрдө — көбүк,
Көдүрерге — уур.

(Бичик)

Жер үстинде не бар,
Ончозы ол дөөн.

(Газет)

Кара-чоокыр чаазын,
Колго алзан — куучындай берер.

(Газет)

Тумчугымды суулайла,
Ак жалаңла жүгүредим.
Изимди ээчий базала,
Ижимди улус билип алат.
(Перолу ручка)

Ак жалаңла жүгүрет,
Кара изин казылтат.
(Карандаш ла чаазын)

Жайылган карлу жалаңла
Жангыс бутту ат барадат,
Көп-көп жылдарга
Кара изин артырат.
(Ол ок)

Ороон — улус жок,
Городтор — туралар жок,
Талай — суу жок.
(Школдо үренетен карта)

Сурактар ла каруулар, тоолор ло
бодолголор

— Сууны чаараш элгекле экелип болор
бо?

(Болор. Тонгырала)

— Сууда не жок?

(Бышкы)

Бир айылдын ичинде он эки киж:

Адазы, энези — эки киж,

Он киж балдары:

Төртүзи кыс — сүреен жараш,

Кийгени торко, кылыгы жалакай.

Алтузы уул —

Бежүзи билер уулдар,

Алтынчызынын кылыгы коомой:

Казыр андый, өлтүрүп те койор.

(Айлардын айалгазы)

Адамнын аткан огы

Јаш-Турага жеде берт.

(Телефон)

Шуу, шуу этти,
Чуй-Бажына чыга берди.

Канаттарын жайала,

Кадын төмөн түже берди.

(Телефон)

Јетен метр јес кылдан

Јердин үсти угулат.

**(Телефон ло
радио)**

Тегерик кара темирден

Киж үни угулды.

(Радио)

Кейде кеен јыргал.

(Радио ажыра берген кожон)

Төнгөш бажында киж куучындайт.

(Радиорепродуктор)

Кожон, кожон угулат,

Кайдаг ол угулат?

Кайырчактын ичинен

Кандый киж куучындайт?

(Радио эмезе патефон)

Сабарлары тырсылдайт,
Салам чачы жайылат.
(Орус бийе)

Сарафаны жайылып,
Сары ай кожондойт.
(Орус келин кожондойт)

Кырда-кырда кыйгылуу,
Кызыл келин кожончы.
Жарда-жарда жаңгарлуу,
Жараш келин кожончы.
(Гитара ла
чурана)

Ондо-мында кыйгычы,
Орус келин кожончы.
(Балалайка)

Тегерик тепши алдымда
Телекей болуп айланат,
Аштап турган бойымды
Амыргы тартып азырайт.
(Пластинка)

Тыны жок темир бөкө.
(Трактор)

Колы-буды онын жок,
Ары-бери жүгүр турар.
(Час)

Барзам, барзам,
Ол ло жерге туштайдым.
(Частын стрелкалары)

Айылдагы улустарын эт чайнап
азырайт.
(Эт толгоор машинка)

Изү чайды ууртанып алзам,
Айделикке соотпозым.
(Термос)

Жаланда кара бука бустап туру.
(Трактор)

Кара букага минип алзан,
Бажын тартып болбозын.
(Трактор)

Аспан эмес — шыркырап турат,
Ат эмес — тартып турат.
(Трактор)

Кара айгыр шоокырат,
Кара жерди антарат.
(Трактор)

Алтыр-Бултыр өзөктө
Алтан бөрү улыды.
(Трактордын табыжы)

Көкси күркүрейт,
Көдөни күлүрейт.
(Автомашина)

Камчы сокпос кара айгыр.
(Автомашина)

Жолдын жажыл чычканы
Жолону өрө мантай берди.
(Жеңил жорыктуу автомашина)

Чураназын тартырып,
Чуйды өрө чубажат.
(Автомашиналар)

Бойы јудрукча, болужы кучакча.
(Электрөөт)

“Јалт-јалт” эдип,
Ак туранын ичинде
Јарык от күйе берди.
(Ол ок)

Түн иштү,
Түш уйкулу.
(Ол ок)

Көзнөктү туралар
көлөсөлү мантажат.
(Поезд)

Баатырдый колыла
балкаш сузат.
(Экскаватор)

Турна мойынду,
Тумчугыла јер сузат.
(Экскаватор)

“Кыр-кыр” этти,
Кырды ажа берди.
(Вертолет)

Турган изи бар,
Барган изи жок.

(Самолет)

Ай канатту алтын куш
Алтайды айланат.

(Самолет)

Канаттарын жайып алып,
Кан-Оозы дөөн жүре берди.

(Самолет)

Чөрчөк кептү куш учат,
Ичинде улус отурат.

(Самолет)

Тенистин түбиле
Темир балык жүзет.

(Суу алдыла жүрөр кеме)

Тенериде темир жылдыс учат.

(Спутник)

Болчок карам жетпес жерге
бойым эткен куш жетти.

(Көс лө космический кереп)

Теппезе — турат,
Тепсе — мантайт.

(Велосипед)

Бойы жүре берди,
Сүри артып калды.

(Фотожурук)

Арыктайдым, арыктайдым.
Арт-учында сөөгим артырадым.

(Календарь)

Энеден чыкканда — эттү-канду,
Эртен-сонзунды айдып берет,
Эн учында чек арып,
Эш кереги жок артат.

(Календарь)

АЛТАЙ АЛБАТЫ РОССИЯГА
КИРГЕН ТУЖЫНДА ЧҮМДЕЛГЕН
ТАБЫШКАКТАР

Бөкөн уул бөөрөк челдейт.
(Жонгыш)

Төрбөттөн чыккан
Төрт баатыр —
Төртүлези тын баатыр.
(Ат такалайган столмолор)

Кара бука кайлап жат.
(Темир печке)

Төжи күйүк эмеген
Төр жаар баштанган отурат.
(Орус печке)

Бастыра бойы ак.
Жай келгенде — оноор көрбөйт,
Кыш келзе — оны кучактайт.
(Печке)

Жаңыс мүүстү ак уй.
(Печке ле труба)

Энези течпек,
Уулы узун,
Кызы кызыл.
(Печке, ыш, от)

Печкенин үстинде карган эмеген
отуры.
(Труба)

Изөгинде от күйет,
Тумчугынаг суу агат.
(Самовар)

Сары эмеген сарындайт,
Конгыр эмеген кожондойт.
(Самовар)

Күрде күрен абыс кожондойт.
(Самовар)

Күлер казан күлге кайнайт.
(Самовар)

Эки учы ачык,
Ортозы дезе от ло суу.
(Самовар)

Ортозында от,
Айландыра суу.

(Самовар)

Бөкөн агашка эки бака буунып калтыр.
(Карамыс ла көнөктөр)

Бирүзи — жаратта,
Экүзи сууда жүзөт.

(Ол ок)

Эки агазы сууда эжинет,
Ачинчизи жаратта анданат.
(Ол ок)

Эки карындажы сууда эжинет,
Ачинчизи жаратта ойнойт.
(Ол ок)

Мен бу жолло барайын,
Сен ол жолло бар.

(Курчу)

Көк эчки көбүккө кузат.

(Самын)

Эп-экче обоо турат,

Эмил агаш өзөгинде жадат.
(Серенге)

Эди тыштында,
Чамчазы ичинде.
(Асмегчи)

Айылдын ичи ай жаркындү.
(Күскү)

— Мен ончозынан жараш! — деп мактан
жүрөт.

(Күскү)

Мен көргөмдө — өткөнөт,
Мен көрбөзөм — көрүнбейт.
(Күскүдө кижинин сүри)

Бойы турада,
Чачы тышкары.
(Моркоп)

Эт дезде эт эмес,
Курут дезде курут эмес,
Сарју дезде — кайылбас.
Калаш дезде калаш эмес,
Улусты ол азырап койот.
Көзи онын көп болот.
Казып алзанг — тату курсак.
(Картап)

Одус кат торко тонду,
Бир де топчы жок.
(Капыста)

Тогус кат торко тонду
Толодой таадак отурат.
(Согоно)

Карганак тонын суурды, суурды,
Учында келип ыйлады.
(Согоно)

Беш карындаш бирге уйуктайт.
(Мырчак)

Армакчыда жажыл бозу
Жада семирет.
(Арбуз)

Көк эчким көөн сүүртеди.
(Арбуз)

Болчок бойымнан бодыр баш чыгат.
(Кукуруза)

Азу тижим жок то болзо,
Маала аштын каруулчыгы мен.
(Маалада илип койгон тон,
бөрүк)

ЗАГАДКИ НА ДИАЛЕКТАХ
АЛТАЙСКОГО ЯЗЫКА

(туба тавыскактар)

КҮН, АЙ, ТЕНГЕРИ, ЖЫЛДЫСТАР

Жалтыраак толун кыс,
Жалтырт эдип кырдан көрүнди.
(Күн)

Кызыл тонду эмеен
Кыр ажыра жүгүре берди.
(Күн ашканы)

Пуста буланнын жаагы жаптап калтыр.
(Ай)

Пуска билегим соктум.
(Ол ак)

Ай үстинде жамыртык өтпөк.
(Ол ак)

Пүүн ийерде
Мен чарым өтпөк көрдим.
(Ол ак)

Адамнын түрбөктү каазазын
Түрбөктөй болбодым.
(Булут)